

PÄÄKIRJOITUS

Tulkintoja Ety-kokouksesta

Euroopan turva- ja yhteistyökokouksen kolmas vaihe kokoontui onnellisten tähtien alla Helsingissä heinä- ja elokuun vaihteessa. Tähän Ety-kokoukseen liittyi monenlaisia odotuksia ja tulkintoja. Yhtäältä se on saatettu nähdä sosialististen maiden juonena lännen bolsevisoimiseksi (eräs kaikkein innokkaimpia tämän näkökannan esiintuojia on ollut emigranttikirjailija Solzenitshyn), toisaalta sen on uskottu tuovan pysyvä rauhantila Eurooppaan, kun taas joku kolmas on saattanut pitää koko konferenssia ylimainostettuna bluffina. Kukaan ei liene kuitenkaan vakavissaan kieltänyt sitä, etteikö Ety-prosessi sisältäisi pyrkiä, jotka tavalla tai toisella vaikuttavat eurooppalaiseen järjestelmään ja sen tulevaisuuteen. Tämän vuoksi onkin perusteltua pohtia hieman syvällisemmin Ety-prosessin sekä sen tuloksena aikaansaadun Final Act-asiakirjan luonnetta ja vaikutuksia.

Heti alkuun totean yleiskäsityksenäni, sen etteivät Ety-prosessi ja sen kolmas vaihe ole muuttaneet millään kertakaikkisella, hyppäyksenomaisella tavalla eurooppalaisen politiikan luonnetta, vaan ne merkitsevät pikemminkin useiden kehitysteiden risteystä, josta jälleen suunnataan eteenpäin. Ety-asiakirjassa voidaan nähdä kaksi peruselementtiä: *funktionaalinen* ja *poliittinen*. Funktionaalaisella tasolla siinä sovittiin yhteistyöstä kaupan, teollisten yhteistyöprojektien, tieteen ja tekniikan, ympäristönsuojelun, kuljetustoiminnan, matkailun sekä siirtotyövoiman samoin kuin ihmisten välisten yhteyksien, tiedonvälityksen, kasvatuksen ja kulttuurin osalta. Tältä kannalta olennaista on se, millä tavoin ja kuinka nopeasti näitä yhteistyösuosituksia ryhdytään panemaan toimeen. Ety-dokumentin konferenssin seurantaan koskeva osa ei anna tässä suhteessa kovinkaan selviä viittauksia. Poliittisessa mielessä Ety-kokouksen kolmas vaihe ei luonut mitään tehokkaasti koordinoitua eurooppalaisten ongelmien ratkaisufoorumia, synkronisoitua turvallisuusjärjestelmää. Eräänä syynä tähän on se, että useiden valtioiden kannattaman Euroopan turvakomission perustaminen on ainakin toistaiseksi haudattu. Näin ollen se eurooppalainen järjestelmä, joka on muotoutunut viimeisen kymmenen vuoden aikana jatkaa edelleen kehitystään asteettaisten muutosten kautta. Tähän kehityksen suuntaan vaikuttavat kuitenkin pakostakin ne periaatteet — ja ennen kaikkea 10 turvallisuusperiaatetta — joista Helsingissä korkeimmalla tasolla päästiin yksimielisyyteen. Suunta on siis yksittäisten valtioiden turvallisuuden ja koko Ety-kokouksen osanottajamaiden muodostaman järjestelmän kannalta myönteinen. Paljon kuitenkin riippuu siitä, miten Ety-prosessia ja sen tuloksia tulkitaan ja halutaan tulkita. Tässä mielessä Ety-kokouksen loppuasiakirjan toteuttamisessa

on kyse riittävän poliittisen tahdon löytymisestä paremman Euroopan aikaansaamiseksi. Missään tapauksessa Ety-kokouksen merkitystä ei ole syytä vähentellä. Samansuuntaiseen arvioonhan päätyi myös pres. Kekkonen jokin aika sitten Suomen Kuvalehdelle antamassaan haastattelussa.

Lännen ja idän turvallisuuspoliittisissa strategioissa on ainakin kolme peruseroa. Siinä missä sosialistiset maat harjoittavat defensiivistä politiikkaa, siinä länsi on turvautunut toisesta maailmansodasta lähtien offensiiviseen strategiaan. Toisaalta sosialistisilla mailla on taipumus ajaa laaja-alaisia ratkaisuja turvallisuusongelmiin, lännen tehdessä yksityiskohtaisia teknisluonteisia ehdotuksia. Sosialistiset maat ovat myös painottaneet taloudellista ja tieteellisteknistä yhteistyötä huomattavasti länttä voimakkaammin. Ety-kokouksen seurauksena Euroopan rajojen pysyvyys on nyt käytännössäkin taattu sangen pitkälle. Tämä on epäilemättä voitto Neuvostoliitolle, sillä juuri se, jos kuka, on kantanut huolta omasta turvallisuudestaan ja sosialististen maiden järjestelmän koskemattomuudesta. Ety-kokouksen kautta Neuvostoliitto on pitkälle pystynyt toteuttamaan näitä tavoitteitaan luopumatta silti pohjimmiltaan defensiivisestä turvallisuuspoliittisesta strategiastaan. Lännessä tämä on tietysti pantu pettymyksellä merkille, jos kohta siellä on myös esiintynyt sangen vaikutusvaltaisia pragmaattisen politiikan puolesta puhuvia ääniä. Yleisin reaktio, joka on ollut pikemminkin lännen valtalehdistön kuin poliitikkojen lietsoma, on ollut se, että Neuvostoliiton saamaa hyötyä on lännen taholta pyritty kompensoimaan pureutumalla tiiviisti kiinni kolmannen korin kysymyksiin sekä sotaharjoituksiin liittyviin ongelmiin. Tämä toimenpiteiden sarja on kuitenkin nähtävä enemmän symbolisena kuin tosiasiallisena, sillä lännen näihin kysymyksiin liittyvät konkreettiset edut samoin kuin sen käytännössä saavuttamat etuisuudet eivät missään tapauksessa ole sen kannalta kovinkaan keskeisiä.

Ety-kokouksen tapaisen monimuotoisen ja -ulotteisen tapahtumasarjan tulokinta tapahtuu usein erilaisten *testitapausten* avulla. Neuvostoliitossa tällaiseksi tapaukseksi näyttää nousseen Ety-kokouksen vaikutus aseidenriisunnan edistymiseen. Lukuisissa puheissa ja lausumissa on painotettu sitä, että poliittista lientymistä täytyy seurata sotilaallisen jännityksen väheneminen, ts. aseidenriisunta- ja asevalvontarintamalta täytyy ryhtyä kuulumaan nykyistä myönteisempiä uutisia. Tältä pohjalta lieneekin ennakoitavissa, että Neuvostoliitto ryhtyy jo tämän vuoden puolella tuomaan esiin konkreettisia asevalvontaehdotuksia. Näin tapahtunee ainakin YK:n yleiskokouksen syyskuussa alkavalla 30. istuntokaudella. Lännessä taas on kyselty tavallista innokkaammin Ety-kokouksen vaikutuksesta eurooppalaisten valtioiden yhteiskuntajärjestelmään. Erityisesti Portugal on haluttu nostaa tässä suhteessa testitapaukseksi. Valtalehdistön väitteiden mukaan sosialistisen yhteiskuntajärjestelmän toteutuminen Portugalissa merkitsee sitä, että Neuvostoliitto on rikkonut Ety-kokouksen loppuasiakirjan periaatteita, erityisesti sitä, jonka mukaan 'osanotajavaltiot kunnioittavat toistensa oikeutta valita ja kehittää poliittista, sosiaa-

lista, taloudellista ja sivistyksellistä järjestelmäänsä sekä oikeutta määrätä omat lakinsa ja säännöksensä'. Portugalin sosialistijohtaja Mario Soares on vielä heittänyt löylyä kiukaalle toteamalla, että Ety-kokous jättää Portugalin kokonaan Neuvostoliiton armoille.

Näihin väitteisiin voi vastata kahdella tasolla; erityisellä ja yleisellä. Eri-tyisellä tasolla voi todeta sen, kuinka varovaista politiikkaa Neuvostoliitto ja NKP Portugalin suhteen ovat harjoittaneet. Osittain juuri siitä syystä, ettei Ety-kokouksen hedelmiä turmeltaisi. Syytä on panna merkille myös Ranskan ja Italian kommunistipuolueiden torjuva asenne, joskin sen taustamotiivit ovat toiset kuin NKP:n tapauksessa. Yleisellä tasolla voidaan esittää teesi, jonka mukaan Ety-kokous — varsinkin jos katsotaan ainoastaan suoranaisia vaikutuksia — vaikuttaa ainoastaan hyvin marginaalisesti yhteiskuntajärjestelmiin. Se ei edistä sinänsä konvergenssia, tulkittiinpa se sitten Itä-Euroopan muuttumiseksi kapitalistiseen tai Länsi-Euroopan sosialistiseen suuntaan. Havaittavissa olevat muutokset — mukaanlukien Portugalin tilanne — ovat pikemminkin seurausta valtioiden sekä sotilas- ja talousliittojen sisäisistä olosuhteista sekä lännen taloudellisesta kriisikehityksestä. Ety-kokous on leimallisesti hallitusten välinen muodollinen prosessi, jonka puitteissa sovitaan tietyistä pelisäännöistä ja periaatteista, jotka sääntelevät yhteisen kanssakäymisen muotoja ja osittain sen sisältöä. Sillä saattaa toki olla vaikutuksia valtioiden välisiin suhteisiin yleensä, esim. kaupallisilla ja sotilaallisilla sektoreilla, mutta kaikesta päätellen Ety-kokous ei sinänsä edistä sen enempää vallan- kuin vastavallankumoustaakaan.

Toisaalta Ety-kokous ei ole poistanut, eikä luonnollisesti voikaan poistaa yhteiskuntajärjestelmien välistä kilpailua. Se tosin osoittaa, että sosialistisen ja kapitalistisen leirin johtavat valtiot voivat neuvotteluteitse ratkoa tiettyjä erityiskysymyksiä ja -konflikteja — joka sinänsä on tietenkin myönteinen asia — mutta yhteiskuntajärjestelmien vastakohtaisuutta se ei pysty missään tapauksessa poistamaan. Perusantagonismi siis säilyy. Tämä merkitsee samalla ideologisen kilpailun jatkumista ja jopa sen kiristymistä. Kun samanaikaisesti kuitenkin kehitetään sosialististen ja kapitalististen maiden välistä taloudellista, kulttuurista ja muuta yhteistyötä, ei varmaankaan ole liioiteltua puhua prof. Wilfried von Bredowin tavoin antagonistisesta yhteistyöstä. Yhteistyön vastakohtaista luonnetta ei luonnollisestikaan voitu ratkaista Ety-kokouksessa, vaan se on syvälinen yhteiskunnallinen tapahtumasarja, jonka olennaiset tekijät sijoittuvat kyseisen kokouksen ulkopuolelle. Tässä mielessä Euroopan tulevaisuutta ei ole suinkaan ratkaistu Helsingissä tai Genevessä, vaan tämä ratkaisu tapahtuu yhteiskunnallisten rakenteiden ja joukkojen tietoisuuden tasolla. Ety-kokouksella on kuitenkin yhdessä monien muiden konferenssien ja neuvottelujen kanssa oma olennainen tärkeä merkityksensä; ne pyrkivät luomaan poliittiset edellytykset sille, että rauhantila säilyy ja vakiintuu Euroopassa ja että tämä järjestelmä ei muutenkaan tuhoudu. Tämän päämäärän saa-

vuttaminen on kaikkien osapuolten kannalta hyödyllistä. Ilman tämän tavoitteen toteutumista ei nimittäin voitaisi käydä mainitsemaani sosialismin ja kapitalismin välistä ideologista ja käytännöllispoliittista taistelua.

21. 08. 1975

Raimo Väyrynen